

Розділ 3. ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА У СУЧАСНІЙ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНІЙ ПРАКТИЦІ

УДК 378:371:331

© 2016

Букатова О.М.

ПРО ДИДАКТИЧНІ ПРИНЦИПИ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядається роль та застосування дидактичних принципів в трудовому навчанні. Акцентується увага на специфіці їх застосування саме в трудовому навчанні. Зазначається, що через ігнорування дидактичних принципів і особливостей їх застосування в трудовому навчанні відбуваються невдачі, пов'язані з трудовою підготовкою підростаючого покоління. Робиться наголос на те що нерідко забуваються принципи, основоположні, підтверджені практикою положення педагогіки трудового навчання. Підкреслюється, що зневажливе ставлення до цих положень вкрай негативно позначається на результатах роботи щодо поліпшення трудової підготовки школярів.

Ключові слова: *трудове навчання, професійне навчання, дидактичні принципи, дидактика, цілеспрямованість навчання, науковість навчання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... Ринкова економіка пред'являє підвищені вимоги до сучасних випускників шкіл – майбутніх працівників народного господарства. З цього, зокрема, витікає необхідність поліпшення трудової підготовки шкільної молоді. Тим часом виробництво, принаймні в нинішній перехідний період, не може надавати школі, як це було раніше, матеріально-технічної, кадрової і фінансової підтримки. Навряд чи можливо в найближчій перспективі посилення такої підтримки і з боку держави.

Загальноосвітній школі поки залишається розраховувати, в основному, на свої внутрішні можливості, головним чином на повніше, активне і цілеспрямоване використання чисто педагогічних засобів - перегляд і модернізацію змісту, вдосконалення і створення нових методів і форм організації навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Таку роботу, користуючись свободою педагогічної творчості, спираючись на попередній досвід, вже не перший рік ведуть перш за все вчителі-практики, керівники шкіл і міжшкільних УПК, методисти. Нею займаються й теоретики-педагоги-вчені (А. Вихруц, В. Гусев, Р. Гуревич, Й. Гушулей, А. Дьомін, М. Жиделєв, О. Коберник, М. Корець, В. Мадзігон, В. Сидоренко, М. Скаткін, Г. Терещук, Д. Тхоржевський, П. Яковишин), розробляючи проекти стандарту освітньої галузі «Технології», відповідних учбових програм, приступаючи до створення навчальних і методичних посібників. Чим тісніша співпраця практиків і вчених, тим менше невдач. Останні особливо дошкуляють стосовно програм, адже ними треба керуватися тисячам вчителів.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті полягала у розгляді ролі та особливостей застосування дидактичних принципів в трудовому навчанні школярів в контексті їхньої підготовки до дорослого життя в сучасному суспільстві.

Виклад основного матеріалу дослідження... Через ігнорування дидактичних принципів і особливостей їх застосування в трудовому навчанні відбуваються невдачі, пов'язані з трудовою підготовкою підростаючого покоління. Нерідко забувають і принципи, основоположні, підтверджені практикою положення педагогіки трудового навчання про необхідність забезпечення: 1) його політехнічного характеру, зв'язку з продуктивною працею; 2) виховної, розвиваючої і профорієнтаційної спрямованості; 3) взаємозв'язку з основами наук і з іншими ланками системи трудової підготовки (суспільно корисною, продуктивною працею, профорієнтацією, позакласною роботою з технічної творчості, прикладного мистецтва та ін). Зневажливе ставлення до цих положень вкрай негативно позначається на результатах роботи щодо поліпшення трудової підготовки школярів.

Дидактичні (від грецького слова *didaktikos* – повчаючий) принципи – це керівні ідеї і положення, що застосовуються у навчанні всіх навчальних предметів. У педагогічній літературі описано більше десятка таких принципів: цілеспрямованість, науковість, доступність та ін. Вони в основному є єдиними по відношенню до різних шкільних дисциплін, але стосовно до кожної з них мають свою специфіку. Ми зупинимось на особливостях застосування дидактичних принципів в трудовому навчанні.

Сьогодні перед загальноосвітньою школою стоїть завдання формування вільної, творчої, освіченої, різносторонньої і активної особи. Оскільки праця була, є і буде головною умовою життєдіяльності людини, однією з основних частин її змісту, оскільки при ринковій економіці здатність до праці (робоча сила) є товаром, до якого пред'являються високі і швидко мінливі вимоги, остільки важливою складовою процесу формування особистості повинне бути становлення працівника, компетентного фахівця в своїй області, який володіє високою професійною мобільністю. Таким чином, трудове навчання повинно бути направлене на комплексне рішення задач розумового, морального, естетичного і фізичного розвитку учнів, прилучення їх до загальнолюдських цінностей, формування у них фундаменту готовності до праці для себе і суспільства. Такий фундамент є

сукупністю інтересів, мотивів, етичних якостей, знань, умінь і навичок. Це перш за все працьовитість, добросовісне і творче відношення до праці, трудова культура, чесність, совісність і порядність, заповзятливість і діловитість, ініціативність і висока дисципліна праці і, звичайно, міцні знання і уміння в області основ техніки, технології, економіки і організації виробництва, а також про світ професій, шляхи професійної підготовки і працевлаштування.

Такими загальними цілями трудового навчання вчителів слід керуватися при визначенні цілей кожного уроку, а останні у свою чергу в значній мірі обумовлюють не тільки зміст, але і форми і методи роботи з учнями. Необхідно домагатися того, щоб вони сприяли вихованню учнів на трудових традиціях народу, на прикладі життя і діяльності новаторів виробництва, розвитку у школярів прагнення до винахідницької і раціоналізаторської діяльності, здібностей сприймати і відчувати красу і перетворюючу силу праці, формуванню активного відношення до життя, відчуття господаря, інших позитивних якостей працівника, особи.

При плануванні роботи вчитель визначає, які поняття, практичні уміння необхідно сформувати на даному занятті, ставить у зв'язку з цим виховні і розвиваючі завдання і вибирає відповідні методи. В ході занять з метою рішення виховних задач вчитель заохочує учнів, правильно виконувати трудові прийоми, усвідомлено застосовувати знання з практики, дотримуватись вимог безпеки праці.

Вчитель користується такими прийомами активізації розумової діяльності учнів (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування), які сприяють розвитку уваги, мислення, пам'яті, мови, тобто виконують розвиваючу функцію навчання. Широко практикується всемірний опит розвитку учнівського самоврядування, а також створення громадської думки навколо участі школярів у праці.

При реалізації принципу цілеспрямованості вчителів слід добиватися того, щоб його зусилля по навчанню і вихованню школярів зливалися з їх зусиллями по освоєнню учбового матеріалу, саморозвитку, самовдосконаленню, професійному самовизначенню, тобто з їх активним відношенням до навчання. Така співпраця можлива, якщо учням відома і зрозуміла мета всього учбово-виховного процесу і кожного уроку, якщо вони бачать користь для себе в їх реалізації. Звідси витікає, що вчитель постійно повинен приділяти увагу мотивам навчання школярів, коректувати помилки, заохочувати позитивні знання та уміння, формувати нові.

Не просто, розробляючи навчальну програму, реалізувати цілі формування в учнів певної суми знань і умінь, але набагато складніше забезпечити при цьому здійснення цілей виховання, розвитку школярів. Часто справа обмежується формулюванням цих цілей в пояснювальній записці. Цього, звичайно, мало. Необхідно, щоб лінія виховання і розвитку була ретельно опрацьована, щоб вона була наявна у всій програмі.

Наступний дидактичний принцип – це принцип науковості навчання, який вимагає, щоб у результаті навчання у школярів був сформований науковий світогляд, склалася система знань про тенденції розвитку техніки і виробництва, конкретизувалося поняття про науку як безпосередню продуктивну силу.

Науковість трудового навчання досягається в тому випадку, якщо учням розповідають не тільки, наприклад, про те, як влаштований і діє технічний об'єкт або протікає технологічний процес, але і дають відповідь на питання, чому саме так. Для цього залучають знання учнів, отримані на уроках фізики, хімії, біології, математики.

Вчитель повинен знайомити школярів з об'єктивними науковими фактами, поняттями, закономірностями, теоріями, з сучасними досягненнями науки, застосуванням її у виробництві, привертаючи їх самих до активної пізнавальної діяльності, до оволодіння її методами.

Одна з важливих і постійних завдань педагогіки – це приведення змісту і методів навчання у відповідність із змінами в науці, техніці і виробництві. У зв'язку з цим оновлюються навчальні програми, з них виключається застарілий матеріал. Однак, як правило, зміни відбуваються швидше і частіше, ніж це відбувається в змісті програм і навчальних посібників. Тому вчителям необхідно самим проявляти ініціативу і творчість, щоб знайомити школярів з науково-технічними новинками, прийомами і методами праці новаторів. Це дозволить учням в майбутньому краще пристосуватися до сучасного виробництва, частих змін, що відбуваються в ньому, до роботи в умовах ринку праці і професій.

Однак далеко не з усіма новітніми даними потрібно і можливо знайомити учнів. І вчителям, і розробникам програм слід ретельно відбирати такі відомості, оцінюючи їх з точки зору таких вимог: відповідність прогресивним і найбільш стійким тенденціям розвитку науки, техніки і виробництва; доступність для розуміння учнями; можливість засвоєння в шкільних умовах.

Розглядаючи такий дидактичний принцип як зв'язок з практикою та життям, слід зазначити, що трудове навчання покликане відігравати важливу роль у забезпеченні майбутньої соціальної захищеності, виживаності учнів в умовах ринкової економіки, конкуренції на ринку робочої сили. Воно повинне допомогти їм в професійному самовизначенні, в адаптації після закінчення школи до навчання в професійному учбовому закладі або самостійній роботі в умовах багатокладної економіки.

З цього дидактичного принципу випливає необхідність, по-перше, відповідності цілям і змісту трудового навчання сучасним вимогам, а також регіональній місцевій специфіці (особливості соціально-економічного

розвитку, традиції тощо), по-друге, його практичній спрямованості за формою і методами. Особлива педагогічна цінність трудового навчання полягає в тому, що завдяки своєму практичному, прикладному характеру воно надає набагато більші можливості, чим інші учбові предмети, для того, щоб учити школярів сполучати теорію з практикою, цінувати знання, і не тільки технологічні, але і з основ наук, тобто учити ефективно працювати, творити, сполучаючи розумову діяльність з фізичною.

Вчителю слід мати на увазі, що практичні методи, перш за все самостійна робота учнів, повинні переважати при рішенні педагогічних задач, пов'язаних не тільки з формуванням знань і умінь у школярів, але і з їх вихованням і розвитком. Наприклад, розумовому розвитку учнів сприятимуть питання, завдання проблемного характеру, але, головне такі, що мають пряме відношення до роботи учнів з конструювання, розробки технології виготовлення виробу, до самого процесу виготовлення або до роботи по проведенню якого-небудь практичного експерименту.

Розглядаючи моральне виховання школярів у процесі трудового навчання як дидактичний принцип – це не стільки слова вчителя про користь працьовитості і сумлінності, порядності, дисципліни праці, скільки формування цих чи інших позитивних якостей працівника в практичній трудовій діяльності, звичайно, при продуманому педагогічному керівництві нею. Слід зберігати практичну спрямованість трудового навчання, що забезпечує виховання і розвиток учнів у дусі єдності слова і справи, теорії і практики, можливість для школярів спробувати свої сили, знайти себе в справі, змолоду виробити безцінну звичку до праці.

Потрібна чимала педагогічна майстерність, щоб школярі на заняттях з трудового навчання працювали не тільки руками, але і головою. Що стосується розробки програм, то тут слід не допускати надмірного захоплення широтою тематики, об'ємом інформації. При невеликій кількості навчальних годин на трудове навчання це веде до його перетворення на теоретичний предмет. Треба прагнути до такого співвідношення теорії і практики, щоб у процесі трудового навчання школярі вчилися не говорити про роботу, а сумлінно, творчо і зі знанням справи працювати.

Слід звернути увагу на такий принцип дидактики як систематичність і послідовність в навчанні, який полягає в тому, що знання і уміння учнів повинні бути певною системою, а їх формування - здійснюватися в такій послідовності, щоб досліджуваний елемент навчального матеріалу був логічно пов'язаний з іншими його елементами. Видатний педагог К.Д. Ушинський попереджав про те, що голова, наповнена уривчастими, незв'язними знаннями, схожа на комору, в якій все безладно і де сам господар не відшукає те, що йому потрібно.

В результаті трудового навчання у випускників школи повинна бути сформована цілісна система знань і умінь, як загальнонавчальних, загальнонавчальних, так і спеціальних (профнавчання), необхідних для праці за конкретною професією.

Для приведення знань учнів в систему важливе місце приділяється узагальненню матеріалу, що вивчається. У зв'язку з цим школярам дають знання про найбільш загальні закономірності розвитку виробництва, знайомлять з такими предметами, засобами і процесами праці, в яких найповніше відбивається комплекс наукових знань і виражаються досягнення і тенденції науково-технічного прогресу.

Систематичність і послідовність разом з наступністю дозволяють за менший час досягти великих результатів. У практиці роботи вчителя цей принцип реалізується в першу чергу в тематичному і поурочному плануванні, в забезпеченні чіткої структури кожного заняття. Вчителю слід привчати до систематичності і послідовності школярів, формувати у них уміння планувати свою навчальну і трудову діяльність, наприклад, розробляти спочатку плани своєї практичної роботи, потім – технологічні картки.

Особлива відповідальність в здійсненні даного дидактичного принципу лежить на розробниках навчальних програм. Саме у програмах, перш за все, навчально-виховний процес (формування знань і умінь, виховання і розвиток) повинен бути представлений в ретельно продуманій, обґрунтованій, логічній системі і послідовності, що забезпечує спадкоємність структури.

Дуже важливим дидактичним принципом є принцип доступності навчання. З цього принципу випливає, що трудове навчання слід здійснювати з урахуванням розумових і фізичних можливостей учнів, досягнутого ними рівня знань, умінь і розвитку. Разом з тим доступність не тотожна легкості в навчанні, досліджуваний матеріал повинен вимагати від школярів певних зусиль для його засвоєння.

Реалізуючи цей принцип, вчителю слід мати на увазі не тільки теоретичні відомості, але і фізичне навантаження на організм учнів при виконанні ними практичних робіт, регулювати його. Одним із засобів забезпечення доступності матеріалу, що вивчається, є посиленість практичних робіт, яка полягає в диференціації завдань з урахуванням особливостей учнів.

Вчитель досягає доступності в навчанні краще, якщо на кожному занятті враховується рівень підготовленості учнів з основ наук, вміло застосовуються учбові демонстрації, наочні посібники.

Не можна обійти увагою і такий принцип дидактики як свідомість, активність і самостійність учнів в навчанні. Цей принцип полягає в активному оволодінні школярами знаннями і уміннями на основі їх осмислення,

творчої переробки і застосування в процесі самостійної роботи. Неодмінними умовами реалізації даного принципу є усвідомлення учнями цілей навчання, співпраця вчителя й учнів в їх досягненні.

Вчителю слід ставити учнів в такі умови, коли їм самим потрібно здобувати знання, проявляти самостійність в оволодінні вміннями, методами навчання. Актуальність розглянутого принципу для трудового навчання визначається тим, що поза активною самостійною діяльністю неможливо сформувати трудові уміння. Тому діяльність учнів повинна бути організована так, щоб вони самостійно (але під керівництвом вчителя, за допомогою його пояснень, показу і т. п.) виконували вправи, лабораторно-практичні, практичні та навчально-виробничі роботи, вирішували технічні, технологічні і економічні завдання, вчилися при цьому користуватися технічною, особливо довідковою, літературою, а також документацією (кресленнями, технологічними картами, схемами та ін.).

Цей принцип передбачає, зокрема, застосування в навчанні проблемного підходу до виконання трудових завдань школярами і до викладу навчального матеріалу, проведення бесід вчителем.

Успішна реалізація даного дидактичного принципу значною мірою залежить від навчальних програм, які повинні не тільки націлювати і направляти вчителя на розвиток свідомої, активної і самостійної навчальної діяльності учнів, але й надавати йому конкретну допомогу у здійсненні систематичного педагогічного керівництва цією діяльністю.

З часів Я.А. Коменського відомий принцип наочності навчання: воно повинне включати безпосереднє сприйняття учнями конкретних образів досліджуваних об'єктів, процесів і дій. Проте наочність тісно пов'язана з мисленням. Успіху в навчанні можна досягти при поєднанні чуттєвої і абстрактної діяльності, на що вказували В. Р. Песталоцці, К. Д. Ушинський, А. Дістервег: відчуття повинні перетворюватися на поняття, з понять - складатися думка, зодягнена в слово.

У процесі трудового навчання живе сприйняття об'єктів і явищ нерозривно пов'язується з їх осмисленням. Це досягається поєднанням наочності з поясненнями вчителя і бесідами, спрямованими на роз'яснення сенсу і сутності досліджуваних учнями предметів, засобів і процесів праці. В результаті трудового навчання учні повинні підготуватися до практичної діяльності. Остання ж можлива на основі понять, суджень і висновків, пов'язаних у свідомості учня з чіткими конкретними образами відповідних об'єктів, процесів і дій. Тому в навчанні широко застосовують показ наочних посібників, технологічних процесів, діючих технічних пристроїв, трудових прийомів і операцій.

Багато виробничих процесів і явищ в техніці, що вивчаються школярами, неможливо сприймати безпосередньо. Тому в трудовому навчанні широко використовують умовно-символічне відображення процесів і явищ у вигляді схем, таблиць, графіків, а також різні моделі і макети. Іноді умовно-символічними зображеннями користуються в тих випадках, коли необхідно підкреслити те загальне, що характерно для декількох об'єктів.

Графічне зображення виконуваних операцій в інструкційній карті сприяє більш усвідомленому їх виконанню і дає можливість учневі контролювати свої дії. Особливо це важливо в молодших класах, коли школярі ще недостатньо добре представляють результати своєї праці.

В трудовому навчанні широко використовують різні моделі верстатів, машин, а також натуральні об'єкти.

Вчителю слід мати на увазі, що до наочних засобів навчання можна віднести і обладнання, оснащення навчальних, навчально-виробничих майстерень, цехів і ділянок. Зовнішній вигляд, стан, розташування, способи зберігання інструментів, пристосувань, верстатів, верстаків, матеріалів, заготовок, комплектуючих виробів тощо - все це візуально сприймається школярами, відбивається в їх свідомості і справляє позитивний або негативний вплив.

Психологи і педагоги показали, що необхідно розширити традиційний дидактичний принцип наочності, розглядати його у поєднанні з абстрактним мисленням, словом, практичними діями. Ю.К. Бабанський пише: «Виникла потреба в тому, щоб сформулювати спеціальний принцип, що орієнтує педагогів на оптимальне поєднання живого споглядання, абстрактного мислення і практики в навчальному процесі, тобто на оптимальне поєднання словесних, наочних і практичних, репродуктивних і пошукових, індуктивних та дедуктивних методів навчання» [1].

Покладати реалізацію принципу наочності, тим більше в такому його розумінні, на одного вчителя було б неправильно. І цей дидактичний принцип, як і всі інші, повинен знайти своє відображення в навчальних програмах.

Наступний дидактичний принцип, який ми розглянемо – це врахування індивідуальних особливостей учнів. Цей принцип вимагає від вчителя оптимального поєднання колективних та індивідуальних форм навчання. Останні набувають особливої актуальності в даний час, коли соціально-економічні та інші зміни в суспільстві вимагають від школи посилення уваги до розвитку особистості кожного учня.

Індивідуальний підхід до учнів обумовлений головним чином їх фізіологічними (тип вищої нервової діяльності, співвідношення сигнальних систем), психологічними та особистісними (процеси сприйняття, уваги, мислення, пам'яті, моральні якості, риси характеру, мотиви поведінки, ставлення до праці та ін.) особливостями.

З метою здійснення розглянутого принципу завдання школярам дають диференційовано (відповідно до вимог принципу доступності), а також проводять індивідуальні інструктажі, бесіди і консультації. Для школярів, у яких недостатньо розвинені ті чи інші здібності, організують додаткові вправи розвиваючого та коригуючого характеру [2].

Особливо великі можливості для здійснення цього принципу становлять різні види практичних робіт, трудова практика і продуктивна праця учнів. Індивідуалізації сприяє також застосування методів програмованого навчання.

В цілях виховного впливу на окремих учнів учитель нерідко за допомогою учнівського колективу проводить індивідуальну роботу, спрямовану на зміцнення трудової дисципліни, розвиток професійних інтересів, акуратності, точності, працьовитості, відповідальності, інших моральних, а також вольових якостей.

Особливу увагу слід приділяти учням, які захоплені якоюсь справою, наприклад радіоаматорам, автолюбителям і ін. Для таких школярів бажано підбирати завдання підвищеної складності, творчого характеру, виконання яких вимагає самостійного вивчення науково-технічної літератури, розробки проєктів, виконання складних і відповідальних трудових операцій.

Необхідна умова правильного здійснення індивідуального підходу - систематичне і всебічне вивчення вчителем кожного з учнів в процесі бесід з ним і спостережень за його роботою, поведінкою на заняттях і позакласних заходах, на виробничій практиці, в учнівських бригадах, а також при ознайомленні з його сімейно-побутовими умовами.

Такий дидактичний принцип як міцність і дієвість результатів навчання полягає в тому, що засвоєння знань і умінь учнями буде успішним, якщо вони здійснюють повний цикл пізнавальних дій, що складається із сприйняття матеріалу, його осмислення, запам'ятовування і застосування на практиці.

Реалізація цього принципу вимагає від учителя ретельного відбору матеріалу для кожного заняття. При цьому увагу, перш за все, необхідно приділяти його основному змісту, який тільки поступово повинен розширюватися, доповнюватися новими відомостями, а потім використовуватися для повторення в різних ситуаціях і для застосування на практиці. В міцному формуванні практичних умінь вирішальну роль відіграють тренувальні вправи, практичні, лабораторно-практичні та навчально-виробничі роботи, продуктивна праця. Визначення основних понять, найважливіші формули, послідовність технологічних операцій, правила безпечної роботи та подібні відомості учні повинні осмислено завчити і твердо запам'ятати. Разом з тим, щоб не перевантажувати пам'ять школярів, слід навчити їх користуватися довідковою літературою.

Цей принцип вимагає не тільки міцності знань і умінь, але і їх дієвості: здатності застосовувати їх при вирішенні різних практичних завдань, при здійсненні самостійної трудової діяльності різного характеру. Дієвість результатів навчання характеризується рівнем сформованості необхідних для життя і праці в сучасних умовах якостей особистості, якостей працівника, вихованості випускників школи у дусі єдності знань і переконань, слова і справи, свідомості і поведінки.

Висновки... Таким чином, слід констатувати, що кожен з дидактичних принципів однаково важливий. Всі принципи в сукупності слід враховувати і вчителям, і розробникам навчальних програм, і авторам навчальних посібників при визначенні завдань, змісту, форм і методів трудового навчання.

Всі дидактичні принципи взаємопов'язані, взаємозалежні, всі вони не є раз і назавжди даними і незмінними. Зміни у соціально-економічному, політичному житті суспільства, розвиток педагогічної науки і практики викликають появу нових принципів, трансформацію існуючих, традиційних. Розглянуті принципи, рекомендації щодо їх реалізації – це не готові рецепти, не догма, їх слід використовувати творчо, спираючись на знання методики і досвіду трудового навчання, і обов'язково комплексно. Останнє дуже важливо, тому на закінчення ще кілька рекомендацій узагальнюючого характеру.

При комплексній реалізації дидактичних принципів слід передбачати:

- використання трудового навчання для формування в учнів системи знань і умінь в області основ виробництва; підбір (відповідно до вимог навчальної програми) для засвоєння школярами міцно встановлених в науці, техніці, на виробництві знань про предмет, засоби і процеси праці; застосування строго наукової термінології;

- організацію самостійних вправ учнів, практичних, лабораторно-практичних і навчально-виробничих робіт, впровадження проблемного навчання, залучення школярів до виконання дослідів за виробничою тематикою, та інших завдань, що вимагають творчого мислення;

- ознайомлення учнів з тенденціями науково-технічного прогресу, прогресивними формами і методами організації праці; використання всіх етапів трудового навчання для формування у школярів політехнічних – загальнотрудових і загальновиробничих умінь і навичок, цілісної системи знань з загальних наукових основ сучасного виробництва;

- складання перспективного (календарного) плану з кожної теми програми; ретельне і систематичне планування роботи на кожне майбутнє заняття з встановленням його зв'язку з попередніми та наступними заняттями; систематичне застосування методів узагальнення досліджуваних відомостей і навчання цим методам школярів;

- навчання від відомого до невідомого, від простого до складного, від легкого до важкого, створення в навчальному процесі умов, що потребують певного напруження розумових і фізичних сил школярів; підбір об'єктів праці, що відповідають віковим і пізнавальним можливостям учнів; нормування праці з урахуванням фізичних можливостей і навчальних успіхів школярів;

- спонукання учнів до самостійності в придбанні знань і умінь, у виконанні практичних робіт; розвиток у школярів спостережливості, логічного мислення, пам'яті, уваги, уяви; постановка перед учнями проблемних технічних, технологічних, економічних задач і завдань; організація самостійної роботи школярів з технічною літературою і документацією, формування в учнів умінь і навичок конструювання, проектування, виконання дослідницької роботи; раціональне поєднання творчої і виконавчої діяльності школярів;

- поєднання показу досліджуваних учнями технічних об'єктів, технологічних процесів, трудових дій, а також наочних посібників, дослідів, умовно-символічних зображень (схем, креслень, таблиць тощо), навчальних кінофільмів, діафільмів, діапозитивів і т. п. з поясненням вчителя і бесідами, з аналітико-синтетичною діяльністю школярів;

- систематичне і всебічне вивчення індивідуальних особливостей школярів і на цій основі коригування навчально-виховного процесу;

- створення мінливих ситуацій для застосування учнями набутих знань і умінь; періодичне проведення узагальнюючих залікових і контрольних робіт (насамперед практичного характеру);

- участь у складанні характеристик учнів, у яких відображаються результати навчання (при цьому слід мати на увазі його освітнє, виховне і розвиваюче значення); використання інформації про подальший життєвий і професійний шлях випускників школи для оцінки результатів роботи з учнями та внесення корективів у навчально-виховний процес.

Використана література:

1. Бабанский Ю.К. Принципы обучения в современной общеобразовательной школе /Ю.К.Бабанский // Начальное образование. – 1970, – № 2. – С. 107.
2. Терещук Г.В. Дифференцированные задания как средство индивидуального подхода к учащимся /Г.В.Терещук // Школа и производство. – 1992. – № 11-12. – С.8.

Букатова О.М.

О ДИДАКТИЧЕСКИХ ПРИНЦИПАХ ТРУДОВОГО ОБУЧЕНИЯ ШКОЛЬНИКОВ

В статье рассматривается роль и применение дидактических принципов в трудовом обучении. Акцентируется внимание на специфике их применения, именно, в трудовом обучении. Отмечается, что из-за игнорирования дидактических принципов и особенностей их применения в трудовом обучении происходят неудачи, связанные с трудовой подготовкой подрастающего поколения. Делается упор на то, что нередко забываются принципиальные, основополагающие, подтвержденные практикой положения педагогики трудового обучения. Подчеркивается, что пренебрежительное отношение к этим положениям крайне отрицательно сказывается на результатах работы по улучшению трудовой подготовки школьников.

Ключевые слова: трудовое обучение, профессиональное обучение, дидактические принципы, дидактика, целенаправленность обучения, научность обучения.

Bukatova Oksana

ON THE DIDACTIC PRINCIPLES OF LABOR EDUCATION OF STUDENTS

The article discusses the role and application of didactic principles in the employment training. The article focuses on the specifics of their application in the employment training. It is noted that due to the disregard of didactic principles and their application in the labour training mishaps occur related to vocational training of the younger generation. The emphasis is on what is often forgotten fundamental, fundamental, proven provisions of the pedagogy of vocational education. It is emphasized that neglect of these provisions extremely negative impact on the results of work on improving the employment preparation of students. The notion of didactic principles as the guiding ideas and provisions that are applied in teaching of all subjects. It is noted that in the pedagogical literature describes more than a dozen such principles: purposefulness, scientific character, availability, etc. They are mostly unified in relation to different school subjects, but in relation to each of them have their own specifics. Applies to the application of didactic principles in labor training, namely: the principle of purposefulness, principle of scientific education, the relationship with practice and life, moral education, regularity and consistency in training, the principle of availability of training, principle of consciousness, activity and independence, the principle of clarity, principle of individualization, principle of strength and effectiveness of learning outcomes.

The conclusion is that each of the didactic principles are equally important; all the principles collectively to consider teachers and developers of curricula, authors of textbooks in determining the objectives, content, forms and methods of labor training; all

didactic principles are interrelated, interdependent, they are not once and for all data and constant. Changes in the socio-economic and political life of society, the development of pedagogical science and practices cause the emergence of new principles of transformation of existing, traditional.

Keywords: pedagogical practice, higher vocational education, theoretical training, practical training, pedagogical technology.

Подано до редакції 09.11.2016.

УДК37.017 : 17.022.1

© 2016

Гавриш І.І.

СТАНОВЛЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІД ЧАС ВКЛЮЧЕННЯ У ДОБРОДІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

У статті узагальнено сутність соціальної активності школярів та уточнено необхідність розвитку даного феномену уже з молодшого шкільного віку. Розкрито її актуальність у контексті останніх суспільних трансформацій. Визначено сутність та зміст соціальної активності та зумовленість її формування у добродійній діяльності. З'ясовані відмінні характеристики соціальної активності молодших школярів як цілком самостійного феномену. Виділено принципи формування соціальної активності у процесі добродійної діяльності.

Ключові слова: виховання, культура особистості, соціальна активність молодшого школяра, добродійна діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Реформування та модернізація освітньо-виховного процесу сприяє його переходу на якісно новий рівень організації оскільки основним своїм завданням ставить перетворення людини з сліпого об'єкту та формального виконавця на повноправного творця суспільства. Одним із рушійних сил такого перетворювального розвитку є повноцінний процес виховання невід'ємним елементом якого є добродійна діяльність. Саме добродійна діяльність спрямовується на морально-етичний, культурний розвиток особистості дитини, пристосовується до її цінностей, потреб, інтересів (а також суспільних), сприяє становленню високих та життєвих пріоритетів, ціннісних особистісних рис, активному включенню в оточуючу соціальну дійсність. Слід зазначити, що низка нормативних документів уточнюють основні напрями трансформації сучасного виховного простору в бік особистісної орієнтації, гуманізації, компетентнізації його змісту, що й зумовлює потребу з'ясування цінності соціальної активності молодших школярів під час включення у добродійну діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Питання розвитку у дітей соціальної активності розглядалися низкою науковців як у галузі педагогіки, так і у психології, соціології, а саме: головне в характеристиці суб'єкта суспільних взаємин (Т. Коннікова), відповідальне і зацікавлене ставлення особистості до праці, духовного й суспільного життя (Ю. Азаров, Л. Архангельський), духовну спільність колективу (В. Сухомлинський). У психологічному плані соціальна активність особистості розглядалася Л. Божович, В. Коганом, О. Леонтьєвим, Л. Орбан-Лембрик, С. Рубінштейном, Л. Славіною тощо. Діяльнису природу соціальної активності особистості досліджували у свій час В. Авраменковою, Т. Богдановою, В. Оржеховською, Г. Смирновим, Д. Фельдштейном. Тож, сьогодні стає очевидним, що сучасна школа повинна враховувати особливості виховного простору на дитину уже з молодшого шкільного віку, включати їх у процеси добродіянь, створювати необхідні психолого-педагогічні умови формування соціально активної особистості, здатної виступати творцем власного життя. Проведені наукові розвідки виявили, формування соціальної активності уже з молодшого шкільного віку є злободенним та важливим питанням, від якості вирішення якого залежить напрям суспільного розвитку усієї країни. А недостатнє дослідження виділеної проблеми, й зумовило потребу детального розгляду її у контексті добродійної діяльності.

Формулювання цілей статті... Проаналізувати особливості соціальної активності молодших школярів та уточнити специфіку її становлення під час їх включення у добродійну діяльність.

Виклад основного матеріалу дослідження... Одержані результати аналізу педагогічної літератури дають підстави стверджувати, що значна частина науковців фокусують свою увагу на культуровідповідності, гуманістичній спрямованості, морально-етичному характері сучасної виховної системи. Саме такі параметри характеризують не просто процес виховання, а процес добродіяльності. Відтак немає жодних підстав сумніватися в реальності створення добродійного виховного середовища і його визнання однією з основних тенденцій, адже добродійна діяльність існувала фактично протягом усього існування людства.

Проведені наукові розвідки свідчать, що добродійна діяльність орієнтована на формування у підростаючої особистості творчого, рефлексивного, морального ставлення до власного життя та життя інших людей. Такий вид діяльності привабливий для будь-якої людини і, тим більше, для дитини тим, що він не обтяжується жорсткими умовами праці та створює умови для вільного волевиявлення, самореалізації і самоствердження особистості. З цього випливає, що провідними ціннісними пріоритетами добродійного середовища є:

– виховання культури взаємин членів добродіяльності;